

Ewa Kobierska-Maciuszko

Uniwersytet Warszawski, Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie

NUKAT – wartość dodana w życiu bibliotek akademickich ostatniego ćwierćwiecza. Co dalej?¹

W tym roku mija 17 lat od pojawienia się pierwszych rekordów w bazie katalogu centralnego NUKAT (2002) i 26 lat od utworzenia Centralnej Kartoteki Haseł Wzorcowych (CKHW, 1993). Proces ten rozpoczęły cztery biblioteki: Biblioteka Akademii Górniczo-Hutniczej, Biblioteka Jagiellońska, Biblioteka Uniwersytetu Gdańskiego i Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie, decyzję podjęli ówcześni dyrektorzy: Ewa Dobrzyńska-Lankosz, Krzysztof Zamorski, Jadwiga Łuszczyńska i Henryk Hollender. Sama koncepcja katalogu centralnego jest jeszcze trochę starsza, wiąże się mocno z rozpoczęciem procesu komputeryzacji polskich bibliotek naukowych, możliwym tuż po wielkim przełomie politycznym, gospodarczym i technologicznym, jaki przyniósł rok 1989.

Pierwszym etapem było rozpoczęcie w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie prac nad jeszcze kartkową Kartoteką Haseł Wzorcowych (KHW), w której skład wchodziła również kartoteka języka haseł przedmiotowych (JHP) KABA – polski odpowiednik RAMEAU² i LCSH³. W 1993 r. KHW została udostępniona online,

¹ Na temat ten wypowiadałam się kilkakrotnie w ciągu ostatnich lat, zob. m.in. Kobierska-Maciuszko (2018, 2019).

² RAMEAU (*répertoire d'autorité-matière encyclopédique et alphabétique unifié*) – język haseł przedmiotowych używany w Bibliotece Narodowej Francji i innych bibliotekach francuskiego obszaru językowego o uniwersalnym zakresie, kontrolowany kartotekami haseł wzorcowych, kompatybilny z LCSH.

³ LCSH (*Library of Congress subject headings*) – język haseł przedmiotowych Biblioteki Kongresu o uniwersalnym zakresie, kontrolowany kartotekami haseł wzorcowych, kompatybilny z RAMEAU.

zmieniła nazwę na „Centralna Kartoteka Haseł Wzorcowych (CKHW)” i stała się metodologiczną podstawą zaistnienia katalogu NUKAT. Możemy więc mówić przynajmniej o 25-leciu istnienia projektu, który trwale zmienił strategię i metodę opracowania zbiorów w polskich bibliotekach naukowych.

W czerwcu 1996 r. rektor UW wydzielił budżet dla nowej jednostki organizacyjnej w BUW – Centrum Formatów i Kartotek Haseł Wzorcowych (CFiKHW). Zadania nowego oddziału określono jako koordynację toczących się równolegle w kilku bibliotekach akademickich prac nad budową Centralnej Kartoteki Haseł Wzorcowych (CKHW), niezbędnej do rozpoczęcia procesu współkatalogowania w bazie centralnej. Poza poprawnością opisu kontrolowanego hasłami wzorcowymi celem było też uniknięcie dublowania czynności w pracy bibliotekarzy (każda nowa książka miała być katalogowana tylko jeden raz, pozostałe biblioteki miały łatwo i szybko kopiować ten rekord do swoich katalogów).

W gronie 16 pracowników, którzy tworzyli pierwszy skład Centrum, były wszystkie autorki koncepcji metodologicznej i organizacyjnej katalogu centralnego NUKAT: Maria Burchard – bibliotekarz dyplomowany BUW, z wykształcenia muzykolożka, kierowniczką Centrum NUKAT przez następne 18 lat (do 2014), Anna Paluszkiewicz (†2004) – główny informatyk, oraz Teresa Głowacka – bibliotekarz dyplomowany BUW, autorka i główny redaktor nowego języka haseł przedmiotowych KABA. Z pewnego oddalenia wspierała i konsultowała działania zespołu Maria Lenartowicz – niekwestionowany autorytet nowoczesnej metodyki opisu bibliograficznego i autorka podręczników katalogowania, które dla Centrum NUKAT były punktem wyjścia do dalszych prac⁴.

Już w pierwszym półroczu działalności, czyli do końca 1996 r., CKHW urosła do 30 tys. haseł osobowych i korporatywnych, 3 475 tytułów serii, 5 740 rekordów haseł przedmiotowych. Po pięciu latach nasycania bazy hasłami wzorcowymi, w 2001 r., CKHW stała się podstawą tworzenia katalogu NUKAT, a CFiKHW przekształciło się w Centrum NUKAT.

Na przełomie lat 2001/2002, już po przeprowadzce do nowej siedziby BUW, po przetargu na system zintegrowany dla katalogu centralnego (VTLS-Virtua)⁵, Centrum NUKAT zakończyło długi, bo prawie 10-letni okres przygotowań metodycznych,

⁴ Wcześniejsze niż współpraca z NUKAT-em prace Marii Lenartowicz to podwaliny pod wdrożenie formatu MARC21 w polskich bibliotekach, zob. Lenartowicz (1983).

⁵ Przetarg rozstrzygnięto w 2001 r., wyłaniając firmę VTLS.

organizacyjnych i wdrożeniowych. Byliśmy gotowi do rozpoczęcia regularnej działalności – budowy, obsługi i koordynacji dwóch szybko rosnących baz: rekordów bibliograficznych i rekordów haseł wzorcowych. Stronę katalogu NUKAT oficjalnie uruchomiono 21 października 2002 r.

Odkąd narodziła się idea katalogu centralnego, było też jasne, że sama BUW nie udźwignie kosztów tego projektu. Budżet NUKAT-u w początkowej fazie działalności był zasilany z trzech źródeł:

- 1) dotacji przyznanej przez Fundację Andrew W. Mellona na uruchomienie Narodowego Uniwersalnego Katalogu Centralnego NUKAT w wysokości 2,1 mln zł (za Sprawozdanie 2003, s. 30) – zakupiono system biblioteczny VTLS/Virtua oraz sprzęt przeznaczony dla 18 nowych stanowisk pracy w Centrum NUKAT;
- 2) funduszu SPUB, przyznanego przez Komitet Badań Naukowych (KBN) po raz pierwszy w 2001 r., koordynowanego przez ICM UW⁶ w ramach projektu Wirtualnej Biblioteki Nauki aż do 2016 r. – środki wykorzystane na reorganizację bazy CKHW oraz wdrożenie i uruchomienie katalogu centralnego;
- 3) dotacji budżetowej BUW – w części będącej kontynuacją działalności Centrum Formatów i Kartotek Haseł Wzorcowych.

Po wykorzystaniu dotacji fundacji Mellona pozostaliśmy aż do dnia dzisiejszego przy dwóch źródłach finansowania: budżecie BUW, dla której NUKAT stał się autorskim projektem i częścią jej podstawowej działalności, oraz corocznie odnawialnej dotacji celowej Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, która przez te lata przybierała różną formę – od dotacji celowej Komitetu Badań Naukowych poprzez część dotacji dla stworzonej w ICM UW Wirtualnej Biblioteki Nauki (lata 2004–2015), fragment dotacji na badania statutowe dla Wydziału Historycznego UW na zapewnienie dostępu do informacji naukowej (lata 2016–2017) wreszcie do specjalnego zadania ministra dla UW, o czym w dalszej części. Tabela 1 pokazuje koszty ogółem w układzie co pięć lat, jak również udział w tych kosztach dotacji celowej Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Łatwo zauważalna różnica pomiędzy kwotami z obu kolumn pokazuje skalę finansowego zaangażowania BUW.

⁶ Interdyscyplinarne Centrum Modelowania Matematycznego i Komputerowego Uniwersytetu Warszawskiego (ICM UW) – jednostka, której zadaniem jest udostępnianie wielkich mocy obliczeniowych środowisku naukowemu z całej Polski. Jest to także instytucja spełniająca funkcję głównego krajowego centrum udostępniania kilkudziesięciu naukowych baz danych w systemie sieciowym o nazwie Wirtualna Biblioteka Nauki (WBN).

Tabela 1

Przeciętne koszty prowadzenia i rozwoju katalogu centralnego NUKAT w latach 2002, 2007, 2012, 2018 (wszystkie kwoty zaokrąglono do 1 zł)

Rok	Ogółem (budżet BUW + dotacja celowa MNiSW)	Dotacja celowa (MNiSW)	
	PLN	PLN	procent kosztów ogółem
2002	2 025 019	700 000	35
2007	1 986 391	1 000 000	50
2012	3 746 789	2 102 106	56
2018	2 948 967	1 857 078	63

Łączne nakłady na NUKAT nie tylko nie wzrastały znacząco przez okres 17 lat działalności, ale w ostatnim pięcioleciu nawet spadły. Na podstawie tych danych finansowych i liczby wytworzonych w danym roku rekordów bibliograficznych (tab. 2) uzyskujemy średni koszt utworzenia jednego rekordu w katalogu NUKAT: od 27,13 zł w roku 2002 (pierwszy rok działalności NUKAT-u) do 10,60 zł w roku 2018 (siedemnasty rok działalności).

Tabela 2

Liczba rekordów bibliograficznych w bazie w latach 2002, 2007, 2012, 2018

Rodzaj publikacji	2002	2007	2012	2018
Wydawnictwa zwarte	51 812	943 238	2 396 450	3 912 307
Wydawnictwa ciągłe	22 818	44 762	75 109	110 864
Dokumenty niesamoistne wydawniczo	–	–	–	82 749
Łącznie	74 630	988 000	2 471 559	4 105 920

Po sześciu latach (1996–2002) nasycania bazy hasłami wzorcowymi centralna kartoteka zawierała ich prawie 730 tys. i można było rozpocząć tworzenie bazującego na niej katalogu NUKAT. W momencie uruchomienia (2002) współtworzyło go 28 bibliotek użytkujących pięć systemów (Aleph, Horizon, Prolib, Virtua, EOS Q-Series), pod koniec pierwszego roku liczba bibliotek wzrosła do 32. Po pięciu latach liczba ta wzrosła prawie dwukrotnie – w końcu 2007 r. katalog NUKAT współtworzyły już 62 biblioteki. W końcu 2018 r. z NUKAT-em współpracowało 168 bibliotek pracujących w 10 różnych systemach komputerowych, a katalog centralny NUKAT

rośnie w tempie około 1500 rekordów bibliograficznych dziennie. Liczbę bibliotek NUKAT-u i rozkład według ich typów obrazuje tabela 3.

Tabela 3
Biblioteki NUKAT-u w latach 2002, 2007, 2012, 2018

Rodzaj biblioteki	2002	2007	2012	2018
Biblioteki szkół wyższych (w tym akademickie)	26	46	73	84
Biblioteki instytutów PAN	2	8	22	27
Biblioteki teologiczne i kościelne (Kościół rzymskokatolicki), w tym FIDES	–	1	2	23
Inne biblioteki naukowe:	4	6	21	34
– muzealne	–	–	2	3
– wojewódzkie biblioteki publiczne	2	2	7	7
– biblioteki pedagogiczne	–	1	3	4
– inne	2	3	9	20
Łącznie	32	61	118	168

Proporcjonalnie intensywny do przyrostu liczby nowych bibliotek był przyrost ilości danych w obu bazach – rekordów bibliograficznych i KHW (tab. 2 i 4). Od wielu lat wzrost ten utrzymuje się na stabilnym poziomie 8–10% w skali roku.

Tabela 4
Liczba rekordów wzorcowych w latach 2002, 2007, 2012, 2018

Typ rekordu	2002	2007	2012	2018
Rekordy haseł opisu bibliograficznego	491 438	1 007 282	1 738 866	2 689 292
Rekordy haseł przedmiotowych rozwiniętych języka KABA	233 978	522 660	835 188	1 206 647
Rekordy słownictwa języka KABA	67 198	132 157	197 941	292 139
Łącznie	792 614	1 662 099	2 771 995	4 188 078

Korzyścią z istnienia katalogu NUKAT, która jest odczuwalna od samego początku jego istnienia i wręcz codziennie, a niesłuchanie przyspiesza zarówno opracowanie nowych zbiorów, jak i retrokonwersję starszych, jest możliwość kopiowania oryginalnych rekordów z bazy NUKAT do własnego katalogu, z jednoczesnym tworzeniem rekordu egzemplarza i stosowną informacją o nim w katalogu NUKAT. Już w 2008 r. liczba kopowań opisów publikacji z bazy NUKAT przekroczyła 3 mln, co przy

liczbie opisów w bazie wynoszącej ok. 1 mln oznaczało średnio trzykrotne (291%) wykorzystanie każdego nowego rekordu pojawiającego się w bazie. W roku 2018 ta średnia wzrosła do 406%, czyli do średnio czterokrotnego wykorzystania każdego rekordu. Płynące z tego oszczędności czasu dla bibliotek NUKAT-u to temat na odrębną analizę, pewne jest natomiast, że stan retrokonwersji katalogów kartkowych do sieci (w tym do NUKAT-u) byłby całkiem inny, gdyby nie możliwości kopiowania danych, jakie daje NUKAT (oczywiście w połączeniu z innymi możliwościami, np. projektami typu DUN). Systematyczny wzrost liczby kopioowań pokazuje tabela 5.

Tabela 5

Rekordy kopiowane z NUKAT-u do katalogów lokalnych w latach 2002, 2007, 2012, 2018

Typ rekordu	2002	2007	2012	2018
Wydawnictwa zwarte	83 051	2 614 526	8 390 543	15 812 477
Wydawnictwa ciągłe	50 933	137 542	275 764	445 373
Rekordy analityczne	–	–	–	402 412
Łącznie	133 984	2 752 068	8 666 307	16 660 262

Liczba rekordów skopiowanych – 16,66 mln w końcu 2018 r. – to jednocześnie liczba spójnych z katalogiem NUKAT rekordów egzemplarzy w katalogach bibliotek współpracujących. Informacja o nich jest dostępna zarówno z poziomu NUKAT-u, jak i po automatycznym przekierowaniu w katalogu lokalnym danej biblioteki.

Wracając do początkowego okresu rozwoju NUKAT-u, lata do 2005 r. to również intensywne przygotowania do włączenia Biblioteki Narodowej do współpracy. Pomysł, aby katalogiem centralnym objąć również BN, towarzyszył nam od początku. Już w 1998 r. działał Zespół Koordynacyjny, składający się z przedstawicieli Biblioteki Narodowej oraz bibliotek wykorzystujących systemy biblioteczne Horizon i VTLS. Jego zadaniem było opracowanie koncepcji katalogu centralnego obejmującego BN, ale z wykorzystaniem CKHW tworzonej w BUW. W skład Zespołu, poza dyr. Henrykiem Hollendrem, wchodził dr Jan Jędrzej Nikisch (jako przedstawiciel środowiska bibliotek używających systemu Horizon) i Joanna Pasztaleniec-Jarzyńska, ówczesnie sekretarz naukowy BN i pełnomocnik dyrektora BN do tego zadania. Zatem BN była jednym z sygnatariuszy powstania katalogu NUKAT – 13 czerwca 2000 r. Joanna Pasztaleniec-Jarzyńska, wtedy już wicedyrektor BN ds. naukowych, wraz z kilkunastoma prorektorami uczelni akademickich podpisała porozumienie przyjmujące koncepcję tworzenia katalogu centralnego NUKAT i inicjujące formalnie jego działalność. Niestety

działania Zespołu, zakładające pełny merytoryczny i organizacyjny współdział BN w tworzeniu katalogu centralnego, nie zakończyły się sukcesem.

Faktyczną współpracę z BN rozpoczęliśmy w 2005 r., kiedy w bazie NUKAT została udostępniona pełna kopia języka haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej (JHP BN), którą – dla potrzeb bibliotek używających tego języka – utrzymujemy do dzisiaj (teraz już stopniowo przekształcana w deskryptory BN). Liczyliśmy na szybki wpływ do NUKAT-u bieżącej polskiej produkcji wydawniczej, którą BN otrzymuje i opracowuje najszybciej. Dzięki temu (wtedy tak myśleliśmy) biblioteki akademickie mogłyby skupić się na retrokonwersji do NUKAT-u własnych starszych zbiorów. Niestety w 2007 r. BN wycofała się z tej współpracy, a zarówno jej argumenty, jak i nasze kontrargumenty zostały przedstawione na łamach wielu branżowych czasopism (zob. przede wszystkim Burchard 2008; Okarma 2008).

Historia wystawia nam (BN i Centrum NUKAT, a pośrednio całemu środowisku bibliotek naukowych) ocenę negatywną – nie potrafiliśmy stworzyć koncepcji na tyle przekonującej dla kolejnych dyrektorów i kadry kierowniczej BN, aby biblioteka ta weszła do projektu katalogu centralnego z całym swoim dorobkiem bibliograficznym, potencjałem kadrowym i przekonaniem o słuszności tego rozwiązania.

Mimo goryczy porażki po rozstaniu z BN następną dekadę (2007–2017) bilansujemy pozytywnie. Stworzone przez BUW stabilne warunki organizacji i finansowania NUKAT-u oraz jasno wytyczone cele, wśród których na pierwszym miejscu niezmiennie stała bibliograficzna doskonałość danych i informatyczna poprawność ich zapisu w systemie, następnie ich spójność z ogólnościową informacją biblioteczną i widzialność NUKAT-u w sieci rozległej – wszystko to sprawiło, że poważnie myśląca o własnym warsztacie katalogerskim i swoich czytelnikach biblioteka naukowa właściwie nie miała alternatywy dla współpracy z NUKAT-em. Dostawała od nas wsparcie bibliograficzne i informatyczne (szczególnie ważne na etapie rozpoczynania współpracy, wdrażania systemu, instalacji niezbędnego do współkatalogowania klienta Virtui itd.), także szkoleniowe – wysiłkiem wspólnym Centrum NUKAT i bibliotek współpracujących wykształciliśmy na niezliczonych warsztatach i szkoleniach kadre ok. 1700 samodzielnych bibliotekarzy-katalogerów o najwyższych kompetencjach bibliograficznych, w pewnym sensie wyrównując poziom kadry w polskim bibliotekarstwie naukowym i akademickim.

Wszyscy przeszkoleni bibliotekarze w swej pracy posługują się materiałami metodycznymi i instrukcjami dostępnymi na warsztatowych stronach Centrum NUKAT. Ten największy w Polsce (spośród dostępnych w sieci) warsztat bibliografa-katalogera jest budowany konsekwentnie od 20 lat wspólnymi siłami wielu autorów, nie tylko pracowników Centrum, ale również innych bibliotek.

Lista formatów dla rekordów KHW oraz rekordów bibliograficznych dla poszczególnych typów dokumentów obejmuje następujące publikacje wydane w latach 1999–2017⁷:

- rekordy KHW:
 - *Format MARC 21 rekordu kartoteki haseł wzorcowych*, wyd. II zm. (2009),
 - aneksy z 2003 r. i 2004 r. do opracowań:
 - o *Format USMARC rekordu kartoteki haseł wzorcowych* (1999),
 - o *Hasła osobowe, korporatywne i tytułowe: zasady sporządzania rekordów kartoteki haseł wzorcowych* (1999),
 - *Tytuł ujednolicony autorskiego utworu muzycznego. Zasady tworzenia hasła – aneks do Hasła osobowe, korporatywne i tytułowe: zasady sporządzania rekordów kartoteki haseł wzorcowych* (2009);
- rekordy bibliograficzne:
 - *Format MARC 21 rekordu bibliograficznego dla dokumentu ciągłego* (2007),
 - *Format MARC 21 rekordu bibliograficznego dla starych druków* (2007),
 - *Format MARC 21 rekordu bibliograficznego dla filmu* (2008),
 - *Format MARC 21 rekordu bibliograficznego dla dokumentu ikonograficznego* (2011),
 - *Format MARC 21 rekordu bibliograficznego dla książki*, wyd. III (2012),
 - *Format MARC 21 rekordu bibliograficznego dla rękopisu*, wersja robocza (2018).

Dla dwóch spośród wymienionych powyżej – formatu MARC21 dla książki i dla starego druku – przygotowaliśmy zaktualizowane edycje papierowe, które ukazały się nakładem Wydawnictwa SBP w jubileuszowym roku 2017 (Leonowicz et al. 2017; Mieczkowska 2017). Konieczność aktualizacji pojawiła się wraz z decyzją o stopniowym wdrożeniu w praktyce katalogerskiej bibliotek NUKAT-u standardu RDA (*resource description and access*) – zbioru elementów danych, wytycznych i instrukcji służących tworzeniu, zgodnie z międzynarodowymi modelami, poprawnie sformatowanych metadanych zasobów bibliotek naukowych i instytucji dziedzictwa kulturowego do zastosowania w zorientowanych na użytkownika aplikacjach typu *linked data*⁸. Środowiskową dyskusję na temat wprowadzenia w polskich bibliotekach

⁷ Pełne teksty tych publikacji, z wyjątkiem formatu dla rękopisów (dostęp na hasło), są dostępne bez ograniczeń: <http://centrum.nukat.edu.pl/pl/warsztat/format> [przełączony 31.07.2019].

⁸ Więcej o modelu RDA na stronach Komitetu Sterującego: <http://www.rda-rsc.org/> i Centrum NUKAT: <http://centrum.nukat.edu.pl/rda/> [przełączony 26.11.2017].

naukowych standardu RDA rozpoczęliśmy już kilka lat temu, jednak dopiero w październiku 2016 r. zorganizowaliśmy dużą konferencję na ten temat⁹. Jej pokłosiem było powołanie Grupy Roboczej ds. Standardów Bibliograficznych składającej się z prawie 50 katalogerów z 28 największych bibliotek NUKAT-u. Głównym celem ich pracy jest stworzenie jednolitych zasad katalogowania dla bibliotek współtworzących katalog NUKAT, w tym wdrożenie standardu RDA, następnie wspieranie procesu wdrażania nowych standardów w polskich bibliotekach oraz konsultacje z przedstawicielami środowisk nie-NUKAT-owych (Biblioteka Narodowa, biblioteki nienaukowe, archiwa, muzea).

Najnowsze, IV wydanie formatu MARC 21 rekordu bibliograficznego dla książki nie jest pełnym wdrożeniem standardu RDA, ale uwzględnia te jego wskazania, które uznaliśmy za możliwe i celowe, a jednocześnie unifikujące nasze zasady katalogowania z zasadami międzynarodowymi. Wszystko po to, aby zasoby naszych bibliotek (*de facto* dorobek polskiej nauki, literatury i kultury) były widoczne globalnie, a nie lokalnie, bo lokalnie, czyli w katalogach dostępnych tylko ze stron domowych naszych bibliotek, już prawie nikt, poza gronem naszych najwierniejszych użytkowników, ich nie szuka.

Druga nasza publikacja z roku 2017 – znowelizowany format MARC 21 rekordu bibliograficznego dla starego druku – autorstwa Haliny Mieczkowskiej (BUW), choć dostępny jako dokument elektroniczny od prawie 10 lat, teraz również został zaktualizowany i wzbogacony o te same elementy standardu RDA, jakie wdrożyliśmy dla książek tzw. nowych. To właśnie istnieniu tego formatu zawdzięczamy dodanie przeszło 40 tys. rekordów starych druków z katalogów lokalnych naszych największych bibliotek naukowych i ich widoczność w Nukacie, bazach CERL itd.

Na warsztacie w roku 2019 mamy następny format – dla dokumentu rękopiśmiennego autorstwa Krystyny Sanetry (BJ). Format został oficjalnie otwarty na konferencji *HINC OMNIA. Zbiory specjalne polskich bibliotek naukowych w katalogu centralnym NUKAT*, zorganizowanej przez BUW w listopadzie 2019 r. i zarekomendowany do stosowania w bibliotekach NUKAT-u.

Wracając do innych prac metodycznych, wymienię tylko te, które trwale zmieniły praktykę katalogerską w bibliotekach naukowych oraz nasz sposób komunikowania się ze światem użytkowników naszych bibliotek i katalogu NUKAT.

Krokiem milowym w rozwoju NUKAT-u był przygotowany i prowadzony wspólnie przez BUW i Centrum NUKAT w latach 2009–2013 projekt *NUKAT – autostrada*

⁹ Abstrakty referatów i nagranie z całej konferencji dostępne na stronach Centrum NUKAT: <http://centrum.nukat.edu.pl/rda/> [przełączony 26.11.2017].

informacji cyfrowej, realizowany w ramach *Programu operacyjnego innowacyjna gospodarka, 2007–2013*. Celem projektu było scalenie i powiększenie bazy katalogu NUKAT o katalogi lokalne 30 bibliotek (tę ich część, która powstała przed współpracą z NUKAT-em – ok. 1 260 000 rekordów) oraz o 1600 tytułów czasopism z lat 1801–1939 ze zbiorów bibliotek UW i zdigitalizowanie najcenniejszych z nich. Był to pierwszy tak duży projekt BUW finansowany ze środków UE, który przede wszystkim rozwinął i trwale wzmocnił katalog NUKAT¹⁰.

Od 2016 r. wszystkie biblioteki NUKAT-u mają możliwość katalogowania dokumentów niesamoistnych wydawniczo. Te tzw. rekordy analityczne, w liczbie 82 749 (stan na koniec 2018), powiększają potencjał informacyjno-wyszukiwawczy katalogu o artykuły z czasopism naukowych, prac zbiorowych, materiałów pokonferencyjnych itp., jednocześnie poszerzając reprezentatywność poszczególnych autorów.

Katalog NUKAT, zarówno ze względu na wielkość zasobu, jak i zawartość, budzi zainteresowanie międzynarodowych instytucji branżowych, publicznych i komercyjnych prowadzących globalne systemy informacji bibliograficznej i bibliotecznej. Przejawem tego jest nasza wieloletnia już współpraca z:

- OCLC (<http://www.oclc.org>) – od 10 lat w 8–10 transzach corocznie przekazujemy do OCLC pliki zawierające nowe rekordy. W prowadzonym przez OCLC katalogu WorldCat znajduje się obecnie ponad 4 mln rekordów bibliograficznych z symbolem NUKAT, co stanowi ok. 1% zawartości WorldCatu.
- VIAF (<https://viaf.org/>) – rocznie przekazujemy w 11 transzach komplet rekordów z hasłami formalnymi dla nazw osobowych oraz powiązanych z nimi rekordów bibliograficznych.
- EBSCO (<https://www.ebscohost.com/>) – od 2015 r. przekazujemy dane (rekordy nowe, poprawione i usunięte, zarówno KHW, jak i bibliograficzne) do EBSCO Discovery Service (multiwyszukiwarka EDS).

NUKAT powstawał od początku jako wspólne dzieło wszystkich bibliotek współpracujących, choć przy różnym stopniu ich zaangażowania. Tabela 6 pokazuje, że absolutnymi liderami projektu są biblioteki największych polskich uniwersytetów¹¹.

¹⁰ Dokładne omówienie projektu zob. Grzędzińska (2013).

¹¹ Rankingi aktywności wszystkich bibliotek biorących udział w projekcie są corocznie załącznikiem nr 5 do naszych sprawozdań: <http://centrum.nukat.edu.pl/pl/poznaj-nukat/sprawozdania-bibliografia>; więcej danych statystycznych w interaktywnych konfiguracjach na stronach statystycznych Centrum NUKAT: <https://centrum.nukat.edu.pl/pl/statystyki> [przeoglądany 31.07.2019].

Tabela 6
 Ranking bibliotek pod względem liczby wprowadzonych rekordów
 (powyżej 100 000 oryginalnych rekordów bibliograficznych, stan: koniec 2018)

Miejsce	Nazwa biblioteki	Liczba rekordów
1.	Biblioteka Jagiellońska i Biblioteka Medyczna Collegium Medicum UJ	648 725
2.	Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie	577 663
3.	Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu	223 100
4.	Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego	206 171
5.	Biblioteka Główna Uniwersytetu Gdańskiego	180 770
6.	Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu	170 564
7.	Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego	132 393
8.	Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu	128 428
9.	Biblioteka Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie	108 575
10.	Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy – Biblioteka Główna woj. mazowieckiego	102 778
11.	Biblioteka Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego	100 498

Każda biblioteka jest jednak dla nas ważna – nawet ta, która nie tworzy oryginalnych, nowych rekordów, a tylko kopiuje do siebie te stworzone przez kolegów z innej biblioteki. Jak wiele czasu dzięki temu zaoszczędziliśmy w naszych bibliotekach i na co ten czas przeznaczono – to temat na odrębne badanie.

Projekt NUKAT oceniam jako najpoważniejszy wspólny projekt środowiska bibliotek naukowych po 1989 r. Projekt, który odkrył wartość współtworzenia informacji bibliotecznej i dzielenia się tą informacją z całym środowiskiem akademickim w Polsce, sprostał wyzwaniom technologicznym kolejnych fal automatyzacji pracy bibliotekarskiej i informacyjnej.

Jak pisać o jego przyszłości, nie powtarzając truizmów o przyspieszających technologiach, zalewie danych itp., sloganów, które wszystkim nam się trochę znudziły i już nawet nas nie przerażają? Jak długo jeszcze będziemy (jako biblioteki NUKAT-u) w awangardzie polskiego bibliotekarstwa? Na ile projekt Biblioteki Narodowej e-usługa OMNIS zdoła odmienić polskie bibliotekarstwo?

Projekt e-usługa OMNIS do chwili obecnej (lipiec 2019) nie ma żadnego wpływu na meritum działalności NUKAT-u. 1700 katalogów kataloguje, 23 administratorów

przetwarza te dane, system je dystrybuje i prezentuje online oraz umożliwia wyszukiwanie wśród 4,5 mln opisów według dowolnie dobranych kryteriów, odsyłając równocześnie do katalogów lokalnych bibliotek członkowskich. Tak mija dzień za dniem w Centrum NUKAT. Ale ta sielanka właśnie się kończy. Sytuacja zmienia się dość poważnie, bo Biblioteka Jagiellońska wychodzi z NUKAT-u w celu połączenia swoich zasobów z zasobami BN w ramach projektu OMNIS. Jagiellonka to „klejnot w koronie” NUKAT-u, jednak nie tylko wielkość i jakość zbiorów, choć wyjątkowe, dały jej tę pozycję. To także skala wpływu bieżącego i wydajność zespołu katalogerów BJ – około 15% nowych opisów dla NUKAT-u (licząc zarówno od początku, jak i w skali każdego roku) tworzyli katalogerzy tylko tej jednej biblioteki (drugie miejsce zajmuje BUW). To największy wkład pracy w nasz katalog centralny. I choć wszystkie biblioteki NUKAT-owe są dla nas ważne, to Biblioteka Jagiellońska ma wartość niepowtarzalną, jej odłączenie jest wielką stratą dla NUKAT-u, a także zwiększeniem obciążenia w pozostałych bibliotekach, szczególnie uniwersyteckich.

Każdy projekt ma swoje fazy – początku, wzrostu, stabilizacji, schyłku. Czy wraz z odejściem BJ z NUKAT-u wkraczamy w schyłkową fazę projektu? Nie można tego wykluczyć. Obyśmy tylko nie zaczęli znów pracować oddzielnie, każdy w swoim kącie (co wysaliśmy z mlekiem naszych bibliotekarskich przodków), dla samych siebie, a nie dla ludzi i świata. Nie wolno nam zmarnować dorobku NUKAT-u, jeśli zamierzamy dalej toczyć walkę o miejsce na globalnym rynku informacji. Jeśli cofniemy się, co nie daj Boże, do lokalnych, choćby jak najbardziej poprawnych i uświęconych tradycją rozwiązań, ale pochodzących z ery informacji drukowanej, wyrzucimy naszą naukę, kulturę, literaturę, jeśli nie całkiem na *out*, to na pewno do technologicznej niszy, dostępnej może dla szlachetnych amatorów i tzw. wolnych strzelców (a może już tylko dla nas samych?), lecz niewidocznej dla głównego nurtu komunikacji naukowej i dydaktyki akademickiej.

Bibliografia

- Burchard M. (2008). Biblioteka Narodowa i NUKAT – dlaczego osobno? *Przegląd Biblioteczny*, R. 76, z. 2, s. 302–309.
- Grzędzińska K. (red.) (2013). NUKAT – Autostrada Informacji Cyfrowej. Materiały z konferencji naukowej, Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie, 18 marca 2013 r. [online]. Warszawa: Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie. Dostępny w: <http://ebuw.uw.edu.pl/dlibra/docmetadata?id=111162> [przełączany 30.07.2019].
- Kobierska-Maciuszko E. (2018). Na jubileusz 15-lecia Centralnego Katalogu Bibliotek Akademickich i Naukowych NUKAT. *Przegląd Biblioteczny*, nr 1, s. 61–77.

- Kobierska-Maciuszko E. (2019). Z frontu walki o NUKAT. *Tytuł Ujednolicony* [online], nr 1(24), s. 4–5. Dostępny w: <http://tytulujednolicony.pl/> [przełączany 29.07.2019].
- Lenartowicz M. (1983). Przepisy katalogowania książek. Cz. 1, Opis bibliograficzny. Warszawa: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich.
- Leonowicz I., Rowińska M., Rygiel P., Śnieżko L., Wielek -Konopka M., Wiśniewska I. (2017). Format MARC 21 rekordu bibliograficznego dla książki. Warszawa: Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich. ISBN 9788364203886.
- Mieczkowska H. (2017). Format MARC 21 rekordu bibliograficznego dla starego druku. Warszawa: Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich. ISBN 9788364203985.
- Okarma M. (2008). Rezygnacja Biblioteki Narodowej ze współpracy z NUKAT i organizacja pracy Zakładu Przewodnika Bibliograficznego Instytutu Bibliograficznego. *Przegląd Biblioteczny*, R. 76, z. 2, s. 295–301.
- Sprawozdanie (2003). Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie i Bibliotek Wydziałowych UW za rok 2001. Warszawa [materiały niepublikowane].